

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΜΕΜΑΝ

Ἐσχατος ἐχθρὸς
καταργεῖται ὁ θάνατος

Μετάφραση - ἐπιμέλεια ἔκδοσης
Βασίλης Ἀργυριάδης

Ἐν πλωῷ

Τίτλος πρωτοτύπου: «O Death, Where is Thy Sting?»
Copyright © St. Vladimir's Seminary Press
First Published in 2003 by St. Vladimir's Seminary Press

Α' έκδοση Ιούλιος 2004
Δ' έκδοση Φεβρουάριος 2015
Copyright για τήν Ελλάδα
© Έκδόσεις **Έν** πλω̃
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr
facebook.com/enploeditions.gr

ISBN: 960-88063-3-X

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«Ἐσχατος», ὁ πρῶτος μας!

9

Πρόλογος τῆς Α΄ ἔκδοσης

15

Μέρος πρῶτο

«Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος»

Τὸ περὶ θανάτου ἐρώτημα

25

Ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς

33

Ἡ ρίζα τοῦ θανάτου

41

Ἡ ἀνάστασις τοῦ σώματος

49

Μέρος δεύτερο

Ἡ πασχάλια πιστοποίηση

Ἡ ἑβδομάδα τοῦ Σταυροῦ

59

Πάσχα

67

Ἀντιπάσχα (Ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ)

75

Μέρος τρίτο
«Ἐκ θανάτου πρὸς ζωὴν»

Ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου
85

Ἡ θρησκεία τῆς σωτηρίας
95

Παράρτημα

«Θανάτω θάνατον πατήσας»
107

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου
137

Σημειώσεις
143

«Ἐσχατος», ὁ πρῶτος μας!

Ἡ ἔκδοση τοῦ τίτλου «Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος» ἔχει σημειολογικὸ βᾶρος γιὰ τὶς ἐκδόσεις «Ἐν πλῶ»: μὲ αὐτὸ τὸν τίτλο ξεκινήσαμε κάτ' οὐσίαν τὴν ἐκδοτικὴ μας πορεία στὸν θεολογικὸ χῶρο.

Πρὶν ἀπὸ δώδεκα περίπου χρόνια, ὁ Γιώργος Μπιλάλης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Καραβάνης ἀποφάσισαν νὰ μὲ συμπεριλάβουν στὸν σχεδιασμὸ τους, προκειμένου νὰ διαμορφώσουμε ἀπὸ κοινῶ ἓνα θεολογικὸ χαρακτήρα στὴν ἐκδοτικὴ προσπάθεια ποὺ εἶχαν ξεκινήσει –εἶχε προηγηθεῖ ἡ δραστηριότητά τους μὲ τὶς μουσικὲς ἐκδόσεις καὶ παραγωγές «μελωδικὸ καράβι», ποὺ ἀκόμα συνεχίζονται μὲ ἐπιτυχία. Μὲ τοὺς δύο ἐκδότες καὶ τὸν Χαράλαμπο Θεοδώρου, ποὺ θὰ ἀναλάμβανε τότε τὶς πωλήσεις, ἤμασταν φίλοι

ἀπὸ τὰ παιδικὰ μας χρόνια. Ἡ ἐπαγγελματικὴ συνεργασία ἔμοιαζε (καὶ ἦταν πράγματι) ἡ φυσικὴ συνέχεια μιᾶς ἀνεπιτήδευτης ἀνθρώπινης σχέσης.

Λίγο μετὰ τὴν πρώτη κρούση, ἔτυχε νὰ βρεθῶ στὸ Λονδίνο. Σ' ἓνα βιβλιοπωλεῖο, ἔπεσα πάνω στὴν πρωτότυπη ἀμερικάνικη ἔκδοση τοῦ «Ἐσχάτου ἐχθροῦ». Ἦταν μιὰ ἔκπληξη! Τὸ βιβλίον εἶχε μόλις ἐκδοθεῖ (ἂν καὶ χρόνια μετὰ τὴν κοίμηση τοῦ π. Ἀλεξάνδρου) καὶ ἤμουν βέβαιος ὅτι θὰ ἀποτελοῦσε τὸ ἰδανικὸ ξεκίνημα γιὰ τὶς ἐκδόσεις μας. Ἀκόμα μὲ θυμᾶμαι νὰ φάχνω ἐναγωνίως νὰ βρῶ τηλεφωνικὸ θάλαμο –τὸ 2002 κάποιοι ἤμασταν ἀκόμη χωρὶς κινητὸ– γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσω μὲ Ἑλλάδα καὶ νὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν Γιώργο Μπιλάλη νὰ κάνει τὶς ἀπαραίτητες ἐπαφές γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν μεταφραστικῶν δικαιωμάτων· ἔφαχνα τηλέφωνο μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, λὲς καὶ ὅλος ὁ κόσμος παραμόνευε νὰ μοῦ κλέψει τὴν πρωτότυπη ἰδέα! Λὲς κι ἂν δὲν ἦταν αὐτό, δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι κάποιο ἄλλο!...

Πήραμε τὰ δικαιώματα καὶ ἔκανα τὴ μετάφραση. Τὸ ἐξώφυλλο τὸ παιδέψαμε πολὺ.

Θέλαμε ὅλοι πάση θυσία νὰ ἀποφύγουμε τὴ συντηρητικὴ καὶ «γραβατωμένη» ὄψη κάποιων θρησκευτικῶν ἐκδόσεων. Δὲν θέλαμε νὰ ἐπιναλάβουμε μιὰ βυζαντινὴ τυποποιημένη εἰκόνα τῆς Ἀνάστασης. Τελικά, βρῆκα κάποια «κοσμήματα» ἀπὸ φωτογραφίες ἑνὸς ἀρμένικου τετραευάγγελου, κρατημένα ἀπὸ παλιὰ σὲ κάποιο συρτάρι μου, σὰν νὰ περιέμεναν τὴν ὥρα τους... Τὰ κόψαμε, τὰ «ξεγυρίσαμε», τὰ ἐνθέσαμε σκιασμένα στὸ λευκὸ φόντο τοῦ ἐξωφύλλου.

Παιδέψαμε πολὺ καὶ τὰ γράμματα τοῦ τίτλου, τὸ σῶμα τοῦ κειμένου στὴ σελιδοποίηση, τὰ περιθώρια τῆς κεφαλίδας καὶ τῆς σελιδαρίθμησης, τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων – ὅλα! Μέχρι καὶ τὸ λογότυπο «Ἐν πλῶ» ξαναδουλέψαμε. Τὰ θέλαμε ὅλα καινούργια, ὅλα δικά μας! Ὅχι ἀπὸ ἐκκεντρικότητα (νὰ ψευτο-πρωτοτυπήσουμε τάχα), ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ νεανικὴ δίψα νὰ δοῦμε τὴν ὑπόθεση τῆς πίστεως βαλμένη σὲ νέα καλούπια, δροσερά, ζωντανά, εὐληπτα, σύγχρονα.

Ἔχουν περάσει πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια ἀπὸ ἐκείνη τὴν πρώτη ἐκδοση. Τὸ τί μεσολάβησε

εἶναι λίγο πολὺ γνωστό...

Κι ἐντούτοις, αὐτὰ τὰ «γνωστά» τῆς ὑπερ-δεκαετοῦς μας πορείας, εἶναι γεμάτα ἀπὸ χίλιες δυὸ ἄγνωστες πτυχές τῆς κοινῆς ἐσωτερικῆς μας ὁδευσης: δυσκολίες, διαψεύσεις, προσπάθειες, συγκρούσεις, ἀπογοητεύσεις· ἀλλὰ καὶ ἐπιτυχίες, ἠθικὲς ἱκανοποιήσεις, σπάνια συναπαντήματα, εὐλογίες καὶ γοητευτικὰ παλαιίσματα. Τὸ ταξίδι, πρωτίστως!

Κοιτάζοντας σήμερα ἐκεῖνο τὸν «Ἐσχατο» καὶ διαβάζοντας τὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα καὶ τὴ μετάφρασή μου, βλέπω ἕναν ἄλλο ἑαυτό μου. Ἄλλὰ αὐτὸ μικρὴ σημασία ἔχει. Ὅτι μετράει δὲν εἶναι τό «ἐγώ» τοῦ καθενὸς τῶν συντελεστῶν τῶν ἐκδόσεων «Ἐν πλῶ», ἀλλὰ τὸ ταξίδι στὸ ὁποῖο ἀφιερῶσαμε τό «ἐμεῖς» μας.

Τελικὰ, αὐτὸ τὸ ταξίδι εἶναι ποὺ ἔχει τὴν ὕψιστη ἀξία. Ὅχι μόνο γιατί ἡ ἴδια μας ἡ ἐπινομία ὑπεμφαίνει τὴν πλεύση, ἀλλὰ γιατί πάνω

παίρνουν ἓνα βιβλίον γιὰ σωσίβιον καὶ μιὰ διαβεβαίωση γιὰ εἰσιτήριο· διαβεβαίωση μαζί κι ἐλπίδα: πὼς τὸ ταξίδι θὰ γίνῃ δίχως νὰ βάλῃ χέρι κανεὶς στὸ πηδάλιο – στὸ πηδάλιο θὰ εἶναι πάντοτε Ἄλλος καὶ θὰ μᾶς πηγαίνει ὅπου Ἐκεῖνος θέλει...

Δέκα χρόνια μετὰ, ἐπανεκδίδουμε τὸν «Ἐσχατος ἐχθρός», σὰν ἕκδοση ἐορταστικὴ. Δίχως νὰ ἀλλάξουμε πολλὰ-πολλὰ – κάποιες μικροδιορθώσεις, κάποιες μικροαλλαγές κι ἓνας ἐμπλουτισμός (συμπεριλάβαμε ἐδῶ ἓνα κείμενο τοῦ π. Ἀλεξάνδρου γιὰ τὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου).

Μιὰ γιορτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀνὰ χεῖρας ἕκδοση. Μιὰ γιορτὴ, ποὺ γιορτάζει τὸ ταξίδι.

Καὶ τὸ ταξίδι συνεχίζεται!

Ἐν πλῶ...

Πρόλογος τῆς Α΄ ἔκδοσης

Πᾶνε κάμποσα χρόνια ποὺ ἔχασα ἓνα προσφιλές μου πρόσωπο ἀπὸ καρκίνο. Ἡ περίπτωση τῆς νόσου ἦταν δύσκολη. Καρκίνος προχωρημένος καὶ καλπάζουσας μορφῆς. Οἱ ἔλληνες γιατροὶ ἔκριναν πὼς καλὸ θὰ ἦταν νὰ χειρουργηθεῖ ἡ ἀσθενὴς ἐσπευσμένα στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ἔτσι ἐπιλέχθηκε ἓνα φημισμένο νοσοκομεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης. Μετὰ ἀπὸ παρατεταμένο ἐγχείρημα θεραπείας, ἡ ἀσθενὴς «κοιμήθηκε».

Ἐστάλη στὴν Ἀθήνα ἡ σορὸς της καὶ μὲ ἔκπληξη διαπιστώσαμε πὼς οἱ ἀμερικάνοι εἶχαν πολὺ κραυγαλέα –σχεδὸν γελοῖα– μακιγιάρει τὸ πρόσωπο τῆς νεκρῆς (τὸ πρόσωπο ποὺ ποτὲ δὲν εἶχαμε ἀντικρίσει βαμμένο ἐν ζωῇ). «Ἐτσι συνηθίζεται ἐκεῖ», μᾶς πληροφόρησαν. Στὴν

Ἀμερικὴ οἱ ἐργολάβοι κηδειῶν ξορκίζουν τὴν ἀποτρόπαιη ὄψη τοῦ θανάτου, φτιασιδώνοντας τὴν ἄψυχη μορφὴ τοῦ νεκροῦ. Ἡ Νέα Ὦρκη ταυτίστηκε τότε μέσα μου μὲ τὴ νοητὴ πρωτεύουσα ἑνὸς πολιτισμοῦ ποὺ ἀρνεῖται νὰ δεῖ κατάματα τὸ θάνατο.

Ἄρκετὰ χρόνια νωρίτερα, σ' αὐτὴν τὴν καρδιὰ τοῦ «θανατόφυγου» πολιτισμοῦ, ἄφησε τὴν τελευταία του πνοὴ ἓνας ἄλλος ἀσθενὴς ἀπὸ τὴν ἴδια ἀσθένεια. Λίγες μέρες πρὶν τὸ θάνατό του, ἓνας ὀρθόδοξος ἱερέας τοῦ διάβασε τὴν ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου. Στὸ τέλος τῶν εὐχῶν ὁ ἰδιαίτερα ἐξασθενημένος ἄρρωστος πρόφερε μὲ ἔνταση, δύναμη καὶ σθένος· «Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν», ποὺ σημαίνει «ἀληθῶς, ἀληθῶς, ἀληθῶς». Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦταν ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν...

Στὴ νοητὴ πρωτεύουσα ἑνὸς πολιτισμοῦ ποὺ ἀρνεῖται τὸ θάνατο καὶ φτιασιδώνει τὴν ὄψη του, ἀνθίσε ἓνας ἄνθρωπος ποὺ εἶδε λίγο πρὶν τὸ τέλος του, σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ τέλος του, τὴ φανέρωση μιᾶς ἀλήθειας – «ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν». Φαίνεται πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἤπια τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς μέχρι τὴν τελευταία της σταγόνα καὶ λίγο πρὶν διαβεῖ τὸ κατώφλι τοῦ

βιολογικοῦ του θανάτου πρόφερε αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ξεχειλίριζε τὴν ὑπαρξή του ὅλη – τὴν ἀλήθεια.

Ἄν μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ «θανατόφυγου» – ὅπως τὸν ὀνόμασα– πολιτισμοῦ ὑπῆρξε ἕνας ἄνθρωπος ποὺ θέλησε νὰ ἀντικρίσει κατὰματα τὸ θάνατο καὶ νὰ ἀκυρώσει τὸ φέμα του ξεχειλιζοντας ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς, τότε ἀξίζει νὰ τοῦ δώσουμε ὅλη μας τὴν προσοχή· ἀξίζει νὰ ἀντλήσουμε ἀπὸ τὴ δική του ζωή, ἀπὸ τὴ δική του διδασκαλία ὅ,τι ἐκεῖνος εἶδε σὰν κατάργηση τοῦ θανάτου.

Τὰ βιβλία τοῦ π. Ἀλεξάνδρου Σμέμαν πλέουν μέσα στὴ χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα. Χαρὰ καὶ ἐλπίδα γνήσια, γιατί δὲν πηγάζει ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ τους πηγὴ, τὸ Χριστό.

«Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος», μᾶς εἶπε ὁ ἀπόστολος Παῦλος. «Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος», μᾶς ὑπενθύμισε μὲ τρομερὴ ἐνάργεια καὶ ψυχικὴ ἔνταση ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν. Κι ἴσως ἐδῶ ἔγκειται ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ ἔργου του· στὸ ὅτι ἔφερε στὸ παρόν – τὸ πιὸ σύγχρονο καὶ αὐθεντικὸ παρόν, τὸ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ποικίλα ὅσα «βαρίδια» τοῦ παρελθόντος– τὴ χαρὰ, τὴν ἐλπίδα, τὸ φῶς

καὶ τὴν καθαρότητα τῆς πλείριας ἀγάπης τοῦ Εὐαγγελίου. Μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ τόσο οὐσιαστικὰ ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν παροντοποίησε μὲ τὸ δικό του τρόπο καὶ κήρυξε μὲ τὰ βιβλία του «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς», ὁ θάνατος εἶναι ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς ποὺ καταργεῖται, ποὺ νικιέται κατὰ κράτος, ποὺ καταπίεται «εἰς νίκος» καὶ καταπνίγεται ἀπὸ τὸ ξεχειλίσμα τῆς ἀνόθευτης χαρᾶς.

Τὸ τομίδιο αὐτὸ ἀνθολογεῖ κείμενα τοῦ Σμέμαν γύρω ἀπὸ τὸ θάνατο. Ὅλα εἶναι κηρύγματα τοῦ ποὺ ἐκφωνήθηκαν εἴτε στὸ Ράδιο «Liberty» (=Ἐλευθερία), εἴτε σὲ διάφορες περιστάσεις. Εἶναι γνωστὸ πὼς τὰ κηρύγματα στὸ Ράδιο «Liberty» ἀπευθύνονταν σὲ ρώσους καὶ γι' αὐτὸ ἐκφωνήθηκαν στὰ ρωσικά. Ἡ παρούσα μετάφραση ἔχει γίνεῖ ἀπὸ τὰ ἀγγλικά (ἀμερικάνικα ἀγγλικά), ἀπὸ τὴ μοναδικὴ δηλαδὴ γλῶσσα στὴν ὁποία μεταφράστηκαν τὰ ἀπομαγνητοφωνημένα ρωσικά κηρύγματα ἀπὸ τὸν π. Ἀλέξιο Βινογκράτωφ γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἐκδόσεων SVS Press. Εἶναι περιττὸ νὰ εἰπωθεῖ

πόσες δυσκολίες ἐνέχει αὐτὴ ἢ «ἀπὸ δεύτερο χέρι» μετάφραση (ρωσικά-ἀγγλικά-ἐλληνικά), ὅμως ἦταν ἀναγκαῖο κακό, ἀφοῦ πρωτότυπη ρωσικὴ ἔκδοση τῶν κηρυγμάτων δὲν ὑπάρχει.

Στὴν παρούσα ἐλληνικὴ ἔκδοση χωρίσαμε τὰ κείμενα σὲ τρία μέρη μὲ βάση τὶς ἀποχρώσεις τοῦ περιεχομένου τους. Διότι μπορεῖ ὅλα νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ θάνατο, ἀλλὰ ἢ ξεχωριστὴ ἀπόχρωση τοῦ κάθε κειμένου δὲν παύει νὰ ὑφίσταται. Ἐξάλλου, κάποια ἐξ αὐτῶν ἀποτελοῦσαν συνεχόμενες μεταξὺ τους ραδιοφωνικὲς ἐκπομπές, ἐνῶ κάποια ἄλλα ὄχι.

Προβληματιστήκαμε γιὰ τὸ ἂν θὰ ἦταν θεμιτὸ νὰ δώσουμε στὰ ἀπομαγνητοφωνημένα κηρύγματα χαρακτῆρα «γραπτοῦ λόγου», ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ συνέχεια καὶ συνέπεια στὸ λόγο καὶ τὴ ροή του, καὶ νὰ διευκολυνθεῖ ὁ ἀναγνώστης στὴ μελέτη τῶν κειμένων. Οἱ ἐλάχιστες καὶ ἀσήμαντες (καθότι ἐπιφανειακὲς καὶ μόνο) ἐπεμβάσεις ποὺ τελικὰ χρειάστηκαν, μᾶς ἔπεισαν γιὰ τὸ θεμιτὸ τοῦ ἐγχειρήματος. Πάντως, ἕνας ἔμπειρος ἀναγνώστης τοῦ Σμέμαν μπορεῖ μὲ εὐκολία νὰ ξεχωρίσει τὸ γραπτὸ ἀπὸ τὸν προφορικὸ λόγο τοῦ συγγραφέα.

Ἡ πρωτότυπη ἔκδοση τοῦ SVS Press, θέλοντας νὰ συμπεριλάβει στὸ τομίδιο αὐτὸ ὅλα τὰ κείμενα τοῦ Σμέμαν γιὰ τὸ θάνατο, ἀναδημοσιεύει ὡς ἐπίμετρο τὸ κείμενο «Θανάτῳ θάνατον πατήσας» ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἕκτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ Σμέμαν «*For the life of the world*». Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἔχει μεταφραστεῖ στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸ Ζήσιμο Λορεντζάτο («Γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος», ἐκδ. Δόμος). Ἡ παρούσα ἑλληνικὴ ἔκδοση ἀναπόφευκτα τὸ περιλαμβάνει σὲ νέα μετάφραση, ἔχοντας ὡστόσο συναίσθηση τῆς ἐπάρκειας τῆς προηγούμενης, αὐτῆς τοῦ σπουδαίου ἑλληνα λογίου, τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου.

Ἔχω διαβάσει τὸ σύνολο τοῦ μεταφρασμένου στὰ ἑλληνικὰ ἔργου τοῦ Σμέμαν καὶ τὸ ἔχω ἀγαπήσει ἀπὸ τὰ πρῶτα μου νεανικὰ χρόνια. Οἱ ἐκδόσεις «Ἐν πλῶ» μοῦ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθῶ καὶ μὲ τὴ μετάφραση κάποιων κειμένων του· τὶς εὐχαριστῶ θερμά.

20

Ἡ μετάφραση αὐτὴ μοῦ παρεῖχε τὴ δυνατότητα μιᾶς βαθύτερης καὶ πιὸ ἐσωτερικῆς γνωριμίας τοῦ ἔργου τοῦ Σμέμαν καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἔργου του. Ἄς εἶναι ἡ ἐλάχιστη

αὐτὴ μεταφραστικὴ δουλειὰ ἓνα μικρὸ προσω-
πικὸ ἀντίδωρο εὐγνωμοσύνης στὸ μεγάλο αὐτὸ
ὀρθόδοξο θεολόγο – ἔστω καὶ μετὰ θάνατον.

B.Α.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

«Ἐσχατος ἐχθρὸς
καταργεῖται ὁ θάνατος»

Τὸ περὶ θανάτου ἐρώτημα

Εἶναι βέβαιο ὅτι γιὰ τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση τὸ ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὴ θρησκεία, μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὴν πίστη, σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸ ἐρώτημα περὶ θανάτου. Πιὸ συγκεκριμένα, σχετίζεται μὲ τὸ ἐρώτημα περὶ ὑπαρξης ἢ μὴ κάποιας μεταθανάτιας κατάστασης. Αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ πλατιά διαδεδομένο καὶ ἀμείλικτο ἐρώτημα ποὺ συνεχίζει νὰ ταλανίζει τὴν ἀνθρωπότητα, ὅσον ἀφορᾷ τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ τὴ μετὰ θάνατον ζωὴ. Κι ὅσο δὲν ὑπάρχει γιὰ αὐτὸ κάποια ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξη, κάποια ξεκάθαρη, καταφανὴς καὶ ἐπαληθεύσιμη μαρτυρία,

θετική ἢ ἀρνητική, τὸ ἐρώτημα παραμένει ἀνοικτό, παγιώνεται καὶ συνεχίζει ἀμείωτα νὰ προκαλεῖ ἔντονες κι αἰχμηρὲς ἀντιπαραθέσεις.

Εἶναι γεγονός ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἀντιτίθενται ἐνεργὰ στὴν ὑπαρξὴ κάποιου ἄλλου κόσμου ἔχουν ἀποδείξει ἐπιστημονικά –ἔτσι ἰσχυρίζονται– πὼς εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατη μιὰ καταφανὴς ἢ ἐπιστημονικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὑπαρξὴ ὁποιασδήποτε μεταθανάτιας κατάστασης. Φυσικά, ὅλες αὐτὲς οἱ «ἀποδείξεις» μποροῦν νὰ ἀπομυθοποιηθοῦν μὲ ὅσα γράφει ὁ Βλαντιμίρ Ναμπόκωφ σὲ ἓνα διήγημά του (κι ἂς μὴ λησμονοῦμε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ναμπόκωφ δὲν ἦταν πιστός).

Συναντοῦμε λοιπὸν κάποιον ἀπὸ τοὺς ἥρωες τοῦ Ναμπόκωφ νὰ πεθαίνει ἔπειτα ἀπὸ πολύχρονη καὶ μαρτυρικὴ ἀσθένεια. Στὶς τελευταῖες του στιγμὲς λίγο πρὶν τὸ θάνατο, καθὼς ἐπανακάμπει ἀπὸ παρατεταμένο κῶμα, τὸ ἐρώτημα ἐπιστρέφει πανίσχυρο γιὰ νὰ τὸν βασανίσει· ὑπάρχει ἄραγε κάτι στὴν ἀντίπερα ὄχθη; Ξαπλωμένος σ' ἓνα δωμάτιο μὲ κλειστὲς κουρτίνες, ἀκούει ἔξω ἀπ' τὸ παράθυρο τὴ βροχὴ νὰ πέφτει καὶ μονολογεῖ· «φυσικά καὶ δὲν ὑπάρχει κάτι στὴν ἀντίπερα ὄχθη τῆς ζωῆς, εἶμαι τόσο βέβαιος γιὰ αὐτό, ὅσο

καὶ γιὰ τὴ βροχὴ ποὺ πέφτει ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ παραθύρου». Μὰ στὴν πραγματικότητα, συνεχίζει ὁ Ναμπόκωφ, ὁ ἀνοιξιάτικος ἥλιος ἔλαμπε ἔξω καὶ καθὼς ἡ ἔνοικος τοῦ ἐπάνω διαμερίσματος πότιζε τὶς γλάστρες τῆς, τὸ νερὸ ἔσταζε στὸ παράθυρο τοῦ κάτω ὀρόφου. Ὁ Ναμπόκωφ μᾶς φέρνει στὸ νοῦ τὸν κατάλογο ὄλων αὐτῶν τῶν ἀποκαλούμενων «ἀποδείξεων» καὶ τὴν τραγικὴ τους εἰρωνεία – ναί, φαινομενικὰ βρέχει, μὰ στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει βροχὴ, ὁ ἥλιος λάμπει¹.

Γι' αὐτὸ λοιπόν, δὲν καταφεύγουμε στὴν ἐπιστήμη γιὰ ἐρωτήματα ποὺ ἀφοροῦν τὴ μετὰ θάνατον ζωὴ καὶ ὅ,τι συμβαίνει ἐκεῖ. Εἶναι προφανὲς πὼς αὐτὸς ὁ τομέας δὲν ἀφορᾷ τὴν ἐπιστήμη, μιᾶς κι αὐτὴ καταπιάνεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν παρούσα ζωὴ· κάθε ἐπιστημονικὴ μέθοδος, μὲ τὰ ἐργαλεῖα τῆς, τὶς εἰκασίεις τῆς, τὶς ἀποδείξεις καὶ τὴ μεθοδολογία τῆς κατευθύνεται πρὸς τὶς ἔγνοιες τῆς παρούσας ζωῆς καὶ μ' αὐτὲς καταγίνεται.

Τότε λοιπόν, πρὸς τὰ ποῦ πρέπει νὰ στραφοῦμε, ἂν ὄχι πρὸς τὴν ἐπιστήμη; Μήπως πρὸς τὴ φιλοσοφία;